

INDVANDRING, CIVILSAMFUND OG DEMOKRATI

*"MAN KAN TALE OM ET YDERST FRAGMENTERET
MEN OGSÅ DYNAMISK MUSLIMSK CIVILSAMFUND."*

ET ESSAY OM NYE BRUDFLADER I DET DANSKE SAMFUND

AF FLEMMING MIKKELSEN

Den 4. februar 2006 havde Dansk Front kaldt til demonstration i Hillerød for ytringsfrihed og mod, hvad foreningen beskrev som den muslimske aggression. Dansk Fronts demonstration blev mødt af to moddemonstrationer, hvor den ene bestod af et par hundrede muslimske mænd, mens en del autonome deltog i den anden, som var arrangeret af Radikal Ungdom (*Berlingske Tidende* 5.2.2006). Samme dag havde muslimske, humanitære og politiske organisationer inviteret til "fredelig demonstration". De kaldte sig Initiativet Gensidig Respekt og begrundede opfordringen til at demonstrere med, at

det er på tide med en stemme i debatten, der kræver gensidig respekt. Der må både være respekt for ytringsfrihed og for religiøse følelser. Med Initiativet Gensidig Respekt vil vi skabe en stemme, der gør det klart for den arabiske verden og muslimer i Europa, at kravet om gensidig respekt og tolerance er bredt funderet i den danske befolkning. Vi stiller ikke spørgsmålstejn ved Jyllands-Postens principielle ret til at bringe tegningerne. Og vi vil ikke lade os påvirke af ikke-demokratiske mellemøstlige lande i spørgsmål om demokrati og ytringsfrihed. Men der er behov for at vise, at der findes et andet Danmark, som respekterer islam som religion og muslimer som religiøst mindretal i Danmark.¹⁾

Ugen bød også på en fredsdemonstration foran Århus Rådhus. Demonstrationens budskab var blevet spredt via sms-beskeder, og Multikulturel Forening arrangerede fakkeltog fra Dorthesvej i Gellerupparken i Århus: "Fakkeltøget skal gennemføres under mottoet: 'For Danmark'. Dermed vil vi gerne sende et signal om, at når det handler om Danmark, har vi alle en fælles interesse i at mane til besindighed".²⁾ Manifestationen af fællesskab og dialog mellem muslimer og danskere kulminerede, da ca. 2.500 mennesker gik i fredsdemonstration fra Sørerne i København til Nørrebro Station: "Ja-ja-ja til dialog. Nej-nej-nej til vold" lød det gennem Nørrebrogade. Bag denne vilje til dialog stod foreningen The Network, der er en sammenslutning af unge muslimske akademikere.

Dansk Front demonstration,
Hillerød, februar 2006

Dette nedslag i den måske største national-internationale konflikt i nyere dansk historie omtales sædvanligvis som 'Muhammed-krisen' eller 'Tegnings-krisen' og demonstrerer med al tydelighed, at der er opstået en kritisk indvandreroffentlighed i Danmark; at indvandrerorganisationerne har øget deres kapacitet for mobilisering; at unge med indvandrerbaggrund spiller en stor rolle, og at de religiøse, dvs. muslimske sammenslutninger gør sig mere og mere gældende. Hvad vi ydermere kan læse af det korte uddrag er, at på trods af de forværrede spændinger mellem grupper af indvandrere og det danske

samfund, eksisterer der stærke bånd og alliancer mellem danskere og indvandrere.

Men lad det være sagt straks, dette essay beskæftiger sig ikke med Muhammed-krisen, men derimod med det underliggende civilsamfund og nogle af de spændinger, der i årenes løb har hobet sig op i det danske samfund, og hvordan de forskellige aktører har taklet denne situation. Og med aktører sigtes specifikt på: indvandrerorganisationer, danske organisationer og den danske stat. Centralt i diskussionen befinder sig 'civilsamfundet', og i denne forbindelse hentydes først og fremmest til de indvandrerorganisa-

tioner – også omtalt som etnonationale foreninger – der er oprettet i Danmark siden midten af 1960'erne, og deres bidrag til den offentlige politiske diskurs i form af demonstrationer, mediedebat, deklamationer, ol. I modsætning til det rodfæstede danske civilsamfund er det indvandrerbaserede civilsamfund under hastig udvikling og forandring, og har desuden en transnational dimension, som, i en dansk sammenhæng, er ganske unik.

I det følgende kommer jeg med adskillige eksempler på disse nye brudflader i det danske samfund; men før jeg bevæger mig ind på dette område, er det nødvendigt med en kort redegørelse for indvandringen til Danmark, oprettelsen af indvandrerforeninger og andre former for kollektive manifestationer.

INDVANDRINGEN TIL DANMARK OG OPBYGNINGEN AF ET ALTERNATIVT CIVILSAMFUND

I takt med de forbedrede økonomiske konjunkturer efter 2. Verdenskrig begyndte de fleste vesteuropæiske lande at importere ufaglært arbejdskraft fra deres tidligere kolonier, senere fra de mere fattige områder i Europa og derefter fra tredjeverdenslande (Castles & Miller 2003). Fra midten af 1960'erne voksede ligeledes den danske industri efterspørgsel efter arbejdskraft, og snart ankom arbejdsmigranter fra Jugoslavien, Tyrkiet, Pakistan og Marokko (Østergaard 2007; Mikkelsen 2008). I 1969 og 1970 strammedes adgangskravene, og i 1973 gennemførtes et totalt stop for indrejse af arbejdstagere fra tredjelande. Det bremsede nok indvandringen til Danmark, men stoppede den ikke. Indvandrere, der havde fået permanent opholdstilladelse, kunne få deres koner og børn under 18 år til landet gennem familiesammenføring. Vi kan derfor registrere en gradvis stigning i antallet af indvandrere 1973-85, hvorefter en ny bølge satte ind bestående af flygtninge fra Iran og Sri Lanka foruden statsløse palæstinensere med oprindelse i Libanon. I forvejen var der kommet et mindre antal flygtninge fra Vietnam, Chile og Polen. Fra begyndelsen af 1990'erne voksede flygtningestrømmen fra Afrika overvejende Somalia, og i løbet af

1995 og 1996 fik et stort antal flygtninge fra det tidligere Jugoslavien opholdstilladelse i Danmark. Resultatet af indvandringen og udvandringen (man antager at ca. 20 % er udvandret efter et kortere eller længere tids ophold i Danmark) er, at der i 1980 befandt sig 152.958 indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande, mens dette tal i 2005 var nået op på 320.563 personer svarende til 5,9 % af den samlede danske befolkning.

Allerede de første indvandrere der ankom til Danmark søgte sammen i uformelle og formelle klubber, foreninger og politiske grupper. Hvad de sidste angår, så drejede det sig ofte om små grupper af politiske flygtninge fra Afrika og Sydamerika, der søgte at videreføre deres politiske kamp på dansk grund. Arbejdsmigranterne derimod fandt sammen i klubber og væresteder, som blev ledet og drevet af kommunen nogen gange under medvirken af fagbevægelsen eller en større virksomhed i lokalområdet (Friis 1990). Disse foreninger søgte at tage vare på medlemmernes sociale og økonomiske kår; at oplyse om det danske samfund, og være et sted hvor indvandrerne kunne dyrke sider af deres hjemlands kultur eller samles om deres religiøse overbevisning.³⁾

Denne type foreninger var dominerende i perioden 1965-75, hvorefter de kulturelle foreninger tog over, hvad man kan orientere sig om i tabel 1.

Værestederne blev efter 1975 hurtigt afløst af kulturforeninger, der opfyldte indvandrerens behov for egne samlingssteder og egne ledere. Kulturforeningerne varetog mange forskellige opgaver i forhold til det danske samfund, men fungerede også som bindeled mellem indvandrerne og deres hjemland. Religiøse og politiske organisationer begyndte også at gøre sig gældende, og fra midten af 1980'erne voksede antallet af ungdomsforeninger og kvindeforeninger. Den mest initiativrige gruppe, når det drejer sig om at oprette foreninger, har været tyrkere efterfulgt af pakistanere, somaliere, jugoslavere, kurdere og tamiler, hvorefter følger op til flere hundrede etnonationale grupper med kun én eller to foreninger.

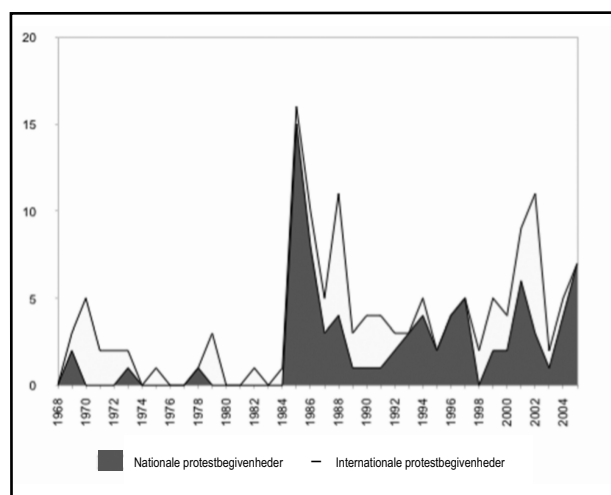
Langt de fleste indvandrerforeninger er indadvendte, og kernen i deres ydelse be-

Tabel 1: Organisationstyper 1965-2005 (nyoprettede organisationer)

	1965-70	1971-75	1976-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05
Hjemstavnsforening		3	3	3	4	4	4	
Værested/klub	5	22	1	3	7	2		1
Kulturforening	2	9	20	68	68	80	40	4
Faglig organisation				2	4	6	12	2
Religiøs organisation	2	3	3	14	11	9	10	9
Ungdomsforening			3	7	7	11	17	5
Kvindeforening			1	6	7	17	13	4
Idrætsklub		2	2	3	6	7		
Seniorforening				1	2		3	
Politisk organisation	1	13	12	18	23	13	14	13
Andre organisationstyper			2	2	6	9	9	6
Total	10	52	47	127	145	158	122	44

Kilde: Database over indvandrerorganisationer; se Flemming Mikkelsen, Transnational identitet under forandring. Indvandrerens sociale, religiøse og politiske mobilisering i Danmark 1965-2010. København: Museum Tusulanums Forlag 2011, s. 66.

står i at få hverdagen til at fungere for familierne og bygge bro mellem grupper af indvandrere og majoritetssamfundet. Der er imidlertid også en anden og mere udadvendt dimension, som er blevet tydeligere i de senere år, eller i hvert fald siden 1985, da en gruppe iranske flygtninge, indlogeret på et hotel i Kalundborg, blev bombarderet med flasker og brosten af ca. 300 danskere. Denne episode blev indledningen til en egentlig radikal og militant højrebevægelse i Danmark, men fostrede også en antiracistisk modbevægelse (Karpantschof 1999). Det urolige og konfliktfyldte år 1985 markerer også på anden vis et skift i aktionsrepertoiret: Hvor indvandrerens kollektive manifestationer i form af demonstrationer og tidligere næsten udelukkende havde drejet sig om forholdene i indvandrerens og flygtningenes hjemlande, rettede flere og flere aktioner sig mod deres situation i Danmark herunder modstand mod udvisning (se figur 1).

Figur 1: Nationale og internationale protestbegivenheder med deltagelse af indvandrere og flygtninge 1968-2005

Anmærkning: Som kilde er benyttet udtræk fra Avisårbogen. For nærmere omtale se Mikkelsen 1999 og Mikkelsen 2011.

Indvandrerne og flygtningenes aktioner var ofte inspireret af aktionsformer i andre lande, som eksempelvis sultestrejken, mens besættelser af kirker tydeligvis var sket efter påvirkning fra danske aktivister. Fra slutningen af 1980'erne begyndte islam som religion og som religiøs-politisk bevægelse at tiltrække sig større offentlig opmærksomhed. Den sidste markante drejning i aktionsrepertoiret er unge andengenerationsindvandreres gadeprotester og deres organisering i muslimske ungdomsbevægelser (Mikkelsen 2011: kap. 11).

Denne udvikling har tydeligvis øget spændingerne mellem på den ene side indvandrerne, og på den anden side grupper i den danske befolkning inklusive repræsentanter for det politiske establishment. Den negative omtale af indvandrerne i pressen blev voldsommere (Madsen 2000), og en række begivenheder gjorde sit til at øge spændingerne. Til de mere kendte hører Salman Rushdie-affæren 1988-89, palæstinensiske flygtninges asyl i Blågårds Kirke 1991-92, ungdomsuroighederne fra midten af 1990'erne, tørklædesagen i 2004, den muslimske ungdomsorganisation Hizb ut-Tahrirs møder og demonstrationer fra slutningen af 1990'erne samt krisen omkring Muhammed-tegningerne 2006-07.

Jeg vender tilbage til nogle af disse til tider dramatiske begivenheder, men nøjes her med at konkludere, at en første karakteristik af et indvandrer-civilsamfund under opbygning bør tage udgangspunkt i følgende begreber: transnational, introvert, ekspressiv og alliance. *Transnational* refererer i denne forbindelse til indvandrerorganisationerne og indvandrersamfundenes tætte kontakter til ligesindede i hjemlandet og i mange tilfælde i tredjelande. *Introvert* fordi mange indvandrerorganisationer og indvandrersamfund er stærkt optaget af deres egen situation og ikke ønsker eller ikke formår at knytte bånd til andre etniske grupper eller til det danske samfund. *Ekspressiv* fordi et

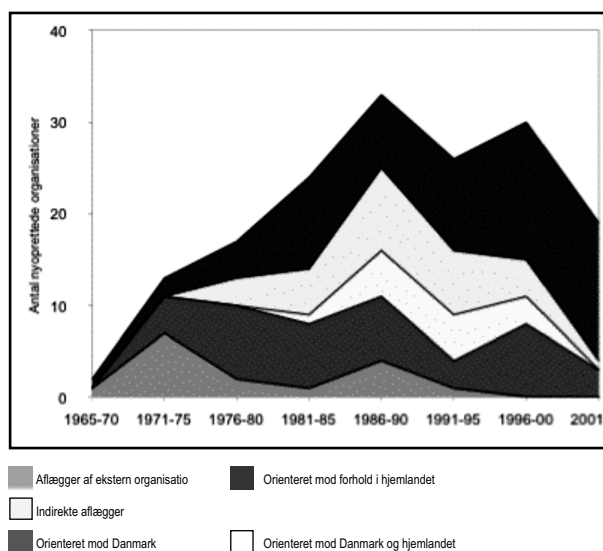
stigende antal indvandrerorganisationer og indvandrersamfund engagerer sig i samfundsdebatten og søger at lægge pres på de danske myndigheder. Til slut begrebet *alliance*, der henviser til organisatorisk samarbejde mellem etnonationale grupper, og til den udbredte sympati som indvandrerne rent faktisk nyder blandt store grupper i den danske befolkning, hvad der nogle gange kommer til udtryk i fælles politiske projekter.

I det følgende vil jeg lægge særlig vægt på de ekspressive sider og alliancestrukturen, når det gælder om at forklare, hvorledes dannelsen af et alternativt civilsamfund har lagt pres på et Danmark, der i forvejen er præget af kulturelle, politiske og økonomiske modsætninger. Konkret kommer det til at dreje sig om en kortlægning af indvandrernes politiske og religiøse mobilisering.

INDVANDRERNES POLITISKE MOBILISERING

Som allerede påpeget er der siden begyndelsen af 1970'erne blevet oprettet en del politiske organisationer. Mange er imidlertid ophørt med at eksistere pga. intern splittelse, og en del var langt mere optaget af forholdene i indvandrernes hjemlande end i Danmark. Denne tendens har dog ændret sig med årene, således at stadig flere politiske organisationer beskæftiger sig med situationen i Danmark, hvad der tydeligt fremgår af figur 2.

Figur 2: De politiske organisationers nationale orientering 1965-2005

Kilde: Database over indvandrerorganisationer (Mikkelsen 2011).

I figuren er de politiske organisationer blevet klassificeret i henhold til deres nationale orientering, men ikke til deres nationale tilhørsforhold. Dermed skelner jeg mellem, om organisationerne primært varetager indvandrernes interesser i hjemlandet, eller om de i stedet mere har blik for de problemer, indvandrerne møder i det danske samfund.⁴⁾ For at gøre det mere realistisk og for at tage højde for kompleksiteten i foreningernes orientering og virke er organisationerne blevet inddelt i fem kategorier, alt efter (1) om organisationen er en direkte aflægger af en organisation i hjemlandet/udlandet, (2) om den i hele sit virke og opbygning alene er orienteret mod forholdene i oprindelseslandet, (3) om den er forbundet med en anden organisation, som er en direkte aflægger af en organisation i hjemlandet (dvs. kategori 1), men alligevel er meget optaget af forholdene i Danmark, (4) om organisationen orienterer sig både mod hjemlandet og Danmark, eller (5) om den alene har sin berettigelse i Danmark. Kategori 1-5 dækker med andre ord et kontinuum, der går fra en organisation, som er tæt forbundet med hjemlandet (i sjældnere tilfælde en international eller verdensomspændende politisk bevægelse), til en organisation, der er rodfæstet i en dansk politisk sammenhæng.

Den første periode frem til 1980 var domineret af politiske organisationer, der var stærkt orienteret mod hjemlandet. Flere af disse var direkte aflæggere af en moderorganisation i hjemlandet som eksempelvis den Palæstinensiske Arbejderunion (PWU). Den var direkte forbundet med Palestine Workers Union grundlagt i 1965 af Palestine Liberation Organization, almindeligt kendt som PLO, som var repræsenteret i de fleste arabiske lande og i Europa. Ud over at varetage de palæstinensiske og de arabisktalende arbejderes interesser havde den som opgave at sprede oplysninger om situationen i Mellemøsten og "det palæstinensiske folks befrielseskamp". Pakistan Peoples Party dannedes to år senere i 1972 og har rødder i den pakistanske arbejderklasse, mens Chiles Socialistiske Parti (PS) fik en afdeling i Danmark i 1975. Salvador Allende var medgrundlægger af PS, der i 1957 officielt trådte frem som et marxistisk-leninistisk parti. I det hele taget oprettedes der i 1970'erne en

række venstreorienterede politiske partioorganisationer i Danmark, som havde deres udspring i revolutionære bevægelser i Mellemøsten, Sydamerika og Afrika. Disse politiske sammenslutninger var små, præget af intern splittelse, og deres liv blev kortvarigt. Anderledes gennemslagskraft havde de pakistanske og tyrkiske politiske organisationer, som var funderet i mere stabile indvandrermiljøer.

Mens kun en mindre del af de politiske sammenslutninger var direkte aflæggere af organisationer i andre lande, var der adskillige organisationer, som perioden igennem var orienteret mod forholdene i hjemlandet. Dette hænger sammen med, at der ankom nye grupper til landet, og at der blussede politiske konflikter op i indvandrernes hjemlande, hvad der gav anledning til fornyet aktivitet i Danmark både i form af nye foreninger og som en politisering af allerede eksisterende organisationer. Og eftersom der fortsat er kommet nye grupper til Danmark, og mange indvandreres hjemlande til stadighed var præget af konflikter, var antallet af politiske organisationer, som orienterede sig mod hjemlandet, forholdsvist konstant. I anden halvdel af 1970'erne oprettedes organisationer til støtte for oprørsbevægelser i Sydamerika, og fra begyndelsen af 1980'erne var det forholdene i Tyrkiet og Iran, som trængte sig på. Fra midten af 1990'erne dannedes flere bosniske, albanske og irakiske foreninger, som intenst fulgte den politiske udvikling i deres respektive hjemlande.

De "indirekte aflæggerforeninger" er tæt forbundet med de respektive centralorganisationer og skal ses som et strategisk element i den samlede bevægelses bestræbelser på at opnå indflydelse og mobilisere ressourcer i Danmark. Skønt disse organisationer oprindeligt tjener et politisk formål, viser det sig i praksis, at de i deres daglige virke er præget af forholdene i Danmark. Denne type organisationer kan især sættes i forbindelse med den kurdiske centralorganisation FEY-KURD, der er tilknyttet PKK.

En del politiske sammenslutninger søger af praktiske og strategiske grunde at balancere mellem forholdene i hjemlandet og i Danmark. For nok er det vigtigt at følge med i og at kunne bidrage til den politiske

Komkar - den kurdiske forening
 Nansensgade 30, 1. th - 1366 København
 Tlf. +45 33137501 - 30225297
 www.komkar.dk - email: info@komkar.dk

40 ÅR'S JUBILÆUM
KURDERNE I DANMARK

Fredag den 25. 12. 2009 kl. 17:00
Albertslund Kulturhuset Bibliotekstorvet 1-3

Aynur Dogan

Yilmazê Seydo

Program:
Aynur dogan & orkestre
Yilmazê Seydo & orkestre
Dansk musik 'Alrum61'
Græsk musik

Køb din billet i forsalget 150 kr eller i døren 180 kr
Mad og drikke kan købes.

Hallit Avci

Özcan Frugt & Grønt ApS

FLONG PIZZERIA
 & GENESE HAVN
 www.flongpizzeria.dk
 FLONG CENTER HEDERVELLE FLONG
 46 56 32 32

ARR: KOMKAR MOBIL 52738822/52755509

Plakat for kurdisk kulturaften på www.kurder.dk

kamp i hjemlandet, men det forudsætter, at man samtidig holder sig på god fod med grupper og politiske institutioner i værtslandet, eftersom de er med til at legitimere organisationens eksistens. Dertil kommer, at de fleste af medlemmerne har deres daglige eksistens i Danmark og derfor kræver, at der også tages hensyn til den side af deres interesser. Kurdiske og i høj grad tamilske foreninger har været gode til at finde en sådan balance, men vi finder også enkelte tyrkiske, sydafrikanske, irakiske, somaliske og makedonske organisationer samt nogle få islamiske ungdomsforeninger, der har kunnet gøre noget lignende. For eksempel kan nævnes Muslim Youth League, som er en dansk afdeling af den pakistanske religiøse organisation Minhaj ul-Quran. Den tager del i den offentlige diskussion og underviser i, hvorledes man praktiserer islam i en dansk sammenhæng.

Politisk mobilisering er forbundet med andre overvejelser og til tider også behæftet med større risici. Derfor finder vi i denne gruppe en sammensætning med adskillige paraplyorganisationer (14 pct), multietniske fore-

ninger (19 pct) og især mange solidaritetsorganisationer (38 pct). Når etniske/nationale minoriteter går sammen, er det ikke for at pleje forbindelser til hjemlandene, men for at stå samlet i offentligheden og i forhold til det politiske apparat i indvanderlandet. At skabe en sammenslutning er en møjsommelig proces, som tager tid, fordi så mange forskellige kollektive erfaringer og politiske identiteter skal forenes; det er også et potentielt risikofyldt foretagende, hvis og når en politisk aktiv multietnisk organisation møder modstand. Derfor støder man også på en del foreninger med dansk deltagelse,

hvoraf nogle må betegnes som egentlige solidaritetsorganisationer, dvs. sammenlutninger med mange danskere i ledelsen eller blandt medlemmerne. En anden type forening der har været et vigtigt bindemiddel mellem det danske samfund og de etniske mindretal er paraplyorganisationerne, dvs. en samarbejdsorganisation for forskellige etnonationale og multinationale foreninger (Mikkelsen 2011: kap. 9).

Den første paraplyorganisation 'Gæstearbejdernes Fællesråd' (GFR), grundlagt i 1976, formåede at etablere tætte kontakter til socialdemokraterne i København, men det var de to store paraplyorganisationer 'Indvandrerforeningernes Sammenslutning i Danmark', bedre kendt som IND-sam, og 'Paraplyorganisationen for de Etniske Mindretal' (POEM), der virkelig formåede at forene de mange etnonationale grupper og stable et samarbejde på benene med det formål at varetage indvandrernes interesser i det politiske system og det offentlige rum. IND-sam opstod i 1981 da nogle af GFR's medlemsorganisationer trak sig ud og dannede deres egen paraplyorganisation. Siden udvidede IND-sam sine kontakter til de politiske partier og til Indenrigsministeriet, og modtog i årenes løb temmeligt store beløb til integrationsfremmende projekter og oplysningskampagner. IND-sam investerede også i bladvirksomhed og udgav flere publikationer. Efter interne stridigheder i IND-sam i 1995 trådte en del unge og veluddannede ud og dannede den konkurrerende paraplyorganisation POEM. Denne spaltning ser dog ikke ud til at have svækket IND-sam, som udviklede sine aktiviteter og øgede omsætningen. Omkring år 2000 var IND-sam med sine 38 medlemsforeninger en velkonsolideret organisation med mange ressourcer krævende aktiviteter og et godt forhold til fagbevægelsen, de politisk valgte (især socialdemokraterne) og til embedsmændene.

På trods af sin tilsyneladende succes havde IND-sam imidlertid oparbejdet et modsætningsforhold til dele af indvandrer miljøet og begivet sig ind på nogle områder, der fik kritikken af foreningen til at vokse. Modstanden kom især fra en række foreninger i Århus, som under overskriften "Stop kammerateriet og den useriøse debat

om flygtninge og indvandrere!" anklagede IND-sam for at have bragt tvivlsomme oplysninger om medlemstal og pustet antallet af tvangsægteskaber op for at opnå støttebeløb fra Indenrigsministeriet "på bekostning af de øvrige indvandrerorganisationer". På trods af denne kritik kunne IND-sam have klaret skærene, hvis det ikke havde været for et uanmeldt revisionsbesøg i 2001, som konstaterede uregelmæssigheder i regnskaberne og forretningsgangen, og som fik ministeriet til at stoppe for udbetalingerne. IND-sam formåede ikke at redegøre for anvendelsen af tilskudsmidler, og efter konstateringen af en større gæld på godt 1. mio. kr., besluttede bestyrelsen i 2003 at nedlægge Danmarks største paraplyorganisation.

Efter en lidt usikker start i 1995 lykkedes det hurtigt POEM at konsolidere sin position som den anden store paraplyorganisation. I de følgende år modtog POEM da også betydelige og konstant stigende beløb fra Indenrigsministeriet, og formåede at etablere sig solidt i offentligheden og i danskernes bevidsthed; og efter at IND-sam måtte dreje nøglen om, fremstod POEM som den suverænt mest slagkraftige paraplyorganisation. Denne tilstand varede dog ikke længe, og noget tyder på, at folketingsmedlem for Radikale Venstre Naser Khaders spørgsmål til integrationsministeren den 13. januar 2003 om, "hvilke indvandrerorganisationer der modtager offentligt tilskud" blev indledningen til POEM's nedtur. Integrationsministeriet stillede støtten til POEM i bero, og da Ekstra Bladet indledte en omfattende pressehetz mod POEM og især dens formand, der beskyldtes for fiflerier med medlemstal og statstilskud, forstærkedes de interne modsætninger i POEM, som blev nedlagt i marts 2004.

Det har siden vist sig, at nok havde IND-sam og POEM rod i regnskaberne, men at der på ingen måde var begået kriminelle handlinger; det er derfor min påstand, at ministeriet/regeringen kunne have reddet de to paraplyorganisationer, hvis man ønskede det. Begrundelsen er, at siden VK-regeringen tiltrådte i 2001, har den koncentreret betydelige ressourcer i et nyt ministerium – Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration også omtalt som Integrationsministeriet. Her samledes og igangsattes en lang række aktiviteter, kampagner og under-

søgelse, der førte til, at indvandrerorganisationerne blev gjort overflødige og skubbedes endnu længere ud i periferien; en effekt der også omtales som "crowding out" (Ahrne 1994). Fordelen set fra regeringens side var, at man ikke behøvede at introducere en mægler mellem det officielle Danmark og indvandrerbefolkningen, hvad der betød, at man kunne udvide sine kontrol- og disciplineringsmuligheder. I en situation hvor VK-regeringen var parlamentarisk afhængig af et indvandrerfjendsk parti, Dansk Folkeparti, bragte denne strategi store fordele.

Med nedlæggelsen af IND-sam og POEM forstummede en vigtig stemme i indvandrerdebatten, og der opstod et organisatorisk tomrum – for en tid. Paraplyorganisationerne havde, som det fremgår af tabel 2, spillet en betydelig rolle i den offentlige debat, men fik fra midten af 1990'erne følgeskab af de religiøse organisationer. Og havde det været muligt at se længere frem end til 2001, hersker der næppe tvivl om, at de religiøse organisationer ville have øget deres indflydelse på bekostning af især paraplyorganisationerne. Hvad der ligger bag denne udvikling diskuteres i næste afsnit.

INDVANDRERNES RELIGIØSE MOBILISERING

Islams udbredelse er et globalt fænomen: "Islam is the world's fastest growing religion, accounting for approximately a quarter of the world's population, and one concentrated in some of the world's poorest countries [...]. And fuelled by global immigration, Islam is growing rapidly in European and North American cities" (Lubeck 2000: 148). Denne spredning forplantede sig enten som en statsstyret 'vertikal' eller som en nedefrakommende 'horisontal' transnationalisme (Eickelman & Piscatori 1996: 141). Begge former benyttedes til at udbrede forskellige retninger inden for islam og kolliderer fra tid til anden med hinanden. Den iranske revolution accelererede udbredelsen af islam, men islam blev også fremmet gennem andre politiske konflikter såsom Sovjetunionens invasion af Afghanistan, den Første Golfkrig, Irak-krigen, den anden Intifada og generelt krigen mod terror. Begivenheder som Rushdie-affæren, tørklædesagerne og Muhammedkrisen var med til yderligere at politisere islam.

Tabel 2: Hvem der på vegne af etniske minoriteter har fremsat krav 1993-2001 (pct.)

	1993-1995	1996-1998	1999-2001
Multietniske og nationalt baserede paraplyorganisationer	55	33	44
Religiøse organisationer	0	20	28
Andre multietniske organisationer	18	13	10
Venskabsforeninger	9	4	3
Nationalt baserede etno-nationale organisationer	18	17	7
Lokalt baserede organisationer	0	7	3
Ingen navngivne organisationer	0	7	4
I alt	100	100	100
N	22	46	68

Kilde: Lise Togeby, *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2003, s. 141.

Disse internationale strømninger og begivenheder fik også indflydelse på forholdene i Danmark, hvor etableringen af muslimske organisationer forløb i tre faser.⁵⁾ Den første fase, der satte ind fra begyndelsen af 1970'erne, karakteriseredes ved at være sponsoreret af arabiske stater og af Tyrkiet. De har på den ene side søgt at udbrede islam til andre lande, og på den anden side har de stræbt efter at fremme deres egen nationale udgave af islam. Som eksempel kan nævnes Al-Da'wa al-Islamiya, stiftet 1972 i Libyen og siden aktiv i Danmark; Den Muslimske Verdensliga, stiftet 1962 i Saudiarabien og aktiv i Danmark siden 1974, mens Diyanet (Direktoratet for Religiøse Anliggender) blev oprettet 1924 i Tyrkiet og aktiv i Danmark fra 1981 via den tyrkiske ambassade. Dertil kan føjes Det Islamiske Kulturcenter, der blev stiftet som et samarbejde mellem den marokkanske, den saudiarabiske, den ægyptiske og den libyske ambassade i Danmark i 1971 (Simonsen 1989).

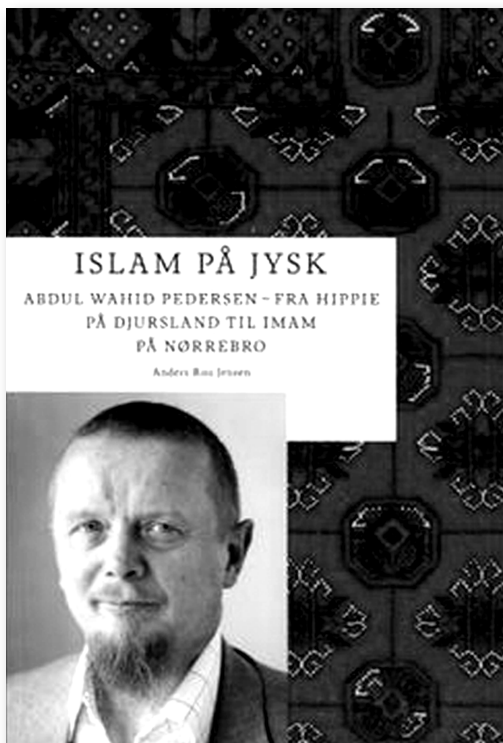
Delvis i modsætning til denne statsdrevne vertikale religiøse transnationalisme er der fra begyndelsen af 1980'erne kommet adskillige ikke-statslige islamiske bevægelser til, hvortil hører Süleymancibevægelsen (aktiv i Danmark fra 1980), Minhaj ul-Quran (1982), Milli Görüs (1985), Ahabash (1990), Hizb ut-Tahrir (1994), mv. Fra disse og andre muslimske bevægelser udgik en lang række lokalforeninger, ungdomsorganisationer og friskoler, og nogle af bevægelserne var og er religiøst og politisk aktive i både deres hjemlande og i Danmark. Som eksempel på en af de mest aktive kan nævnes Milli Görüs, der opstod i Tyrkiet i slutningen af 1960'erne som en afdeling af Velfærdspartiet. Som følge af den store indvandring af tyrkiske arbejdere til Vesttyskland opnåede Milli Görüs en solid basis i en række større tyske byer og etablerede sig som organisation i Danmark i 1985. Her har den i årenes løb oprettet en række ungdoms- og kulturforeninger, der udgør ryggraden i bevægelsen. Foreningerne bygger på erkendelsen af, at man er "en del af den danske befolkning", som det formuleres af en foreningsformand (Pedersen 1996: 78), "vi

vil blive her, vi kan ikke vende tilbage. [...] Anden generation vil være faste. De vil være helt integreret, de skal ikke kun være arbejdsmænd, de skal også have de højeste uddannelser. Vi skal finde tyrkere på alle områder. De vil bevare deres muslimske rødder, men de vil være muslimske danskere". Derfor indtager ungdomsarbejdet en central plads i Milli Görüs' fællesskaber, hvor religionen indgår som et opdragende element sammen med kulturelle traditioner og uddannelsesvejledning.

Den lokale organisationsform er tilpasset mulighederne for at opnå offentlige tilskud, og på trods af fælles målsætninger og foreningsvedtægter har den centrale Milli Görüs' ledelse ikke mulighed for at styre lokale aktiviteter (Pedersen 1996: 88). Man kan derfor opfatte Milli Görüs som et forholdsvis løst og fladt netværk på trods af fælles idégrundlag og centralorganisation.

Den sidste fase i etableringen af muslimske foreninger fra midten af 1990'erne udsprang af grupper og organisationer, der allerede var rodfastet i Danmark, hvad man kan forvise sig om ved at se på navnene: Det Islamiske Trossamfund i Danmark (oprettet 1995), Det Islamiske Råd i Danmark (1998), Muslimernes Landsorganisation (2002), Dansk Islamisk Råd (2003) og Muslimernes Fællesråd (2006) for blot at nævne nogle få. Foreningerne har stærke intentioner om at forene muslimer i Danmark og at varetage særlige muslimske interesser som oprettelse af begravelsespladser og moskeer. De ønsker en dialog med det danske majoritetssamfund uden at opgive egen tro og egne fællesskaber. I den forbindelse kan peges på Muslimernes Landsorganisation, der blev oprettet på initiativ af den danske konvertit Abdul Wahid Pedersen og Fatih Alev fra Foreningen af Studerende Muslimer (FASM). På foreningens hjemmeside kan man således læse,⁶⁾ at

[...] dette skift, hvor muslimerne ikke længere primært er indvandrere, vil afstedkomme en helt ny situation, hvor Islam og den islamiske udtryksform, vil blive stærkt præget af den samme omvæltning. Gennem de første 30-50 år med muslimer i Europa, har det været indvandrer miljøerne og imamerne, som har tegnet Islam officielt. Fra i dag og fremefter, vil det

Folk med fødderne solidt plantet i den danske muld, herunder danske konvertitter, tegner nu billedet af Islam i Danmark.

være folk med fødderne solidt plantet i den danske muld, som kommer til at tegne billedet af Islam i Danmark [...] Med al respekt for det store arbejde der allerede er udført og fortsat udføres blandt muslimerne i indvandremiljøerne i Danmark, er det på tide, at vi erkender, at Islam ikke forbliver et indvandrerfænomen her i landet, og at vi i stedet begynder at se fremad og accepterer, at Islams danske ansigt er ved at komme til syne. MLO er en del af dette ansigt.

Der er også organisationer med muslimsk og kristent indslag. Foreningen Forum for Islam og Kristendom fra 1994 og Islamisk-Kristent Studieceter (1997) har sat sig for at drøfte kontroversielle teologiske spørgsmål mellem islam og kristendom. Disse og andre forsøg på at samle kristne, konvertitter og muslimer omkring en fælles sag gik imidlertid en hård tid i møde efter terrorbombenerne i London 7. juli 2005 og efter Muhammedsagen,

der brød ud i september 2005. Sidstnævnte begivenhed berørte og samlede mange unge med indvandrerbaggrund, der var i fuld gang med at skabe sig en social, politisk og religiøs identitet, som det vil fremgå af næste afsnit.

INDVANDRERUNGDOM I BEVÆGELSE

Fra midten af 1990'erne trådte en ny ungdomsgruppe ind på den politiske arena, der frembragte rystelser i det danske samfund og fik stor indflydelse på danskernes selvforståelse, dansk politik og omverdens syn på Danmark. Det drejer sig om unge med indvandrerbaggrund, hvis 'ungdomsoprør' har slående ligheder med 68-oprøret på det personlige og samfundsmæssige plan.⁷⁾

Både kvantitative og kvalitative undersøgelser har vist, at unge med indvandrerbaggrund har taget islam til sig og praktiserer islam på en anden måde end deres forældre. De unges tilgang til islam er langt mere intellektuel end deres forældres, og de investerer en del mere tid i at tilegne sig viden om islam. Endvidere tillægger de unge islam en større betydning i deres daglige omgangsformer, og når talen falder på ægteskab, familieliv og politiske spørgsmål. Især det sidste aspekt kommer til udtryk i de mange demonstrationer med deltagelse af flygtninge og indvandrere, og de muslimske ungdomsforeningers større synlighed i offentligheden (Mikkelsen 2011: 183-91, kap. 11)⁸⁾.

For det første kan vi konstatere, at indvandrere i højere grad end danskere deltager i demonstrationer. Ser vi herefter på de sociale karakteristika, som kendetegner de aktive indvandrere, drejer det sig om veluddannede venstreorienterede yngre mennesker, som er godt integreret i det danske samfund og

endvidere deltager aktivt i det formelle politiske system. Med andre ord, det er ikke de socialt, økonomisk eller på anden vis marginaliserede unge indvandrere, som griber til ukonventionelle politiske handlinger, men derimod de politisk og religiøst bevidste, som udtrykker deres utilfredshed med forholdene i Danmark og samtidig udviser solidaritet med tros- og meningsfæller i udlandet. Langt de fleste demonstrationer foregik i ro og orden, men der er også eksempler på, at de unge udøvede hærværk og stødte sammen med politiet. Det skete flere gange i 1990'erne, og senest i februar 2008 bredte nogle uroligheder på Nørrebro sig til andre københavnske kvarterer og forstæder og siden til andre byer i provinsen (Soei 2011). Som begrundelse for deres protester angav de unge ofte, at de følte sig chikaneret og ydmyget af politiet, et fænomen der kendes fra andre europæiske storbyer (Castles & Miller 1993: kap. 9).

En del af de unge var ligeledes aktive i diverse foreninger. Nogle af disse foreninger var oprettet og drevet af forældregenerationen, men i løbet af 1990'erne opstod der sta-

dig flere egentlige ungdomsorganisationer. De fleste havde som formål at samle de unge omkring nogle kulturelle, sociale, sportslige og uddannelsesmæssige aktiviteter. Nogle af foreningerne tog også mere kontroversielle emner op og engagerede sig i religiøse og politiske spørgsmål, ligesom der blev stillet skarpt på generationskonflikter mellem de unge og deres forældre herunder unge minoritetskvindes muligheder i det danske samfund (Mørck 1998). Det har siden vist sig, at flere af de yngre og veluddannede kvinder med stor selvbevidsthed deltog aktivt i den offentlige diskussion, og enkelte har gjort karriere i det danske politiske system, hvad der udløste stort postyr (Jørgensen 2011).

En vigtig drivkraft for mange af de unge – ikke mindst kvinderne – var religion, og det vil overvejende sige islam (ligheden med ungdomsoprørets socialistiske ideologi er her slående). Fra midten af 1980'erne og fremefter oprettedes adskillige muslimske ungdomsorganisationer, hvoraf kan nævnes: Muslim Youth League (etableret 1986), Foreningen af Studerende Muslimer (FASM 1988), Organisationen for Pakistanske Stu-

Kvinder til møde arrangeret af Hitzb ut-Tahrir

derende og Akademikere (OPSA 1993), Hizb ut-Tahrir (1994), Muslimske Ungdom i Danmark (MUNIDA 1995), Danmarks Forenede Cybermuslimer (DFC 1998), The Network (2001) og Muslimer i Dialog (2003). Disse og andre muslimske ungdomsorganisationer – heriblandt et stort antal uformelle religiøse studiegrupper – er med til at cementere billedet af en muslimsk ungdom i bevægelse. Flere af dem har rod i studentermiljøet, og der er ikke tvivl om, at det er de veluddannede der fører an.

Der er ikke her plads til at gå i detaljer med de enkelte organisationer, et par af dem skal dog nævnes. Den første er Hizb ut-Tahrir, der med sine demonstrationer, opråb og militante retorik i den grad har sat sindene i kog, og fået politikerne til at kræve bevægelsen forbudt (Grøndahl et al. 2003). Om det er vejen frem, kan man nok have sin tvivl, for som en ung muslimsk mand, der færdes i de kredse i København, hvor Hizb ut-Tahrir er aktiv, siger: "Hizb ut-Tahrir er ligesom en bande. De tilbyder et sammenhold og en identitet i opposition til samfundet, hvilket bare forstørres, hver gang man bliver angrebet. Det er den samme effekt som med de unge fra Ungdomshuset" (*Information* 28.6.2008). En anden muslimsk ungdomsorganisation, MUNIDA, er mere indadvendt og tilbyder en islamisk tilgang til dagligdagen og lægger vægt på "at bidrage på en fornuftig måde til det samfund vi lever i og ved at have gode relationer til ethvert individ". Landskabet af politisk-muslimske ungdomsorganisationer er varieret og mangfoldigt, og der er stor forskel på foreningernes fokus og politiske profil. Sammenfattende kan man sige, at ungdomsorganisationerne for manges vedkommende nok repræsenterer en offensiv og aktiv islam, men langt de fleste er moderate og arbejder på en ligeværdig dialog mellem muslimer og ikke-muslimer.

Et fællestræk for de islamiske ungdomsbevægelser og ungdomsorganisationer er deres internationale forankring. Mange unge har fra barnsben deltaget i aktiviteter i familien og i moskeen, som rækker ind i det transnationale felt, der får yderligere næring af det islamiske *umma*-begreb. *Umma*-begrebet udtrykker en vigtig kollektiv dimension i islam og henviser til ideen

om et internationalt muslimsk fællesskab, der overskrider nationale og etniske grænser (Johansen 2002). Flere af ungdomsforeningernes medlemmer rejser til konferencer i Sverige, Norge, Tyskland, England og Holland og arrangerer studieture til muslimske lande som Tyrkiet, Pakistan og Jordan. Der til kommer, at unge muslimer er flittige brugere af nettet til at hente oplysninger om islam og diskuterer med åndsfæller i ind- og udland. Denne individuelle surfing på nettet understøttes af platformen Danmarks Forenede Cybermuslimer, der blev stiftet i 1998 efter svensk forbillede (Simonsen 2003).

Kort fortalt så rummer den muslimske foreningsstruktur i dag fire grundlæggende organisationsformer: den hierarkiske statsponsorerede organisation, den transnationale bevægelse, den dansk-funderede sammenslutning og den netværksprægede ungdomsorganisation. De har ikke alene en ret så forskellig organisationsform, og er enten kommet til landet udefra eller de er hjemmegroede. Endvidere præges de af forskellige islamtolkninger og for fleres vedkommende af karismatiske ledere. Der er derfor mange røster, interesser og identiteter i omløb, som nogle gange strides indbyrdes og andre gange finder sammen; man kan således tale om et yderst fragmenteret men også dynamisk muslimsk civilsamfund.

CIVILSAMFUND, STAT OG DEMOKRATI I ET TRANSNATIONALT PERSPEKTIV

Som jeg allerede har været inde på eksistere der i en længere årrække en velkonsolideret verdenslig foreningsstruktur centreret omkring de to store paraplyorganisationer IND-sam og POEM. Da de blev nedlagt eller man fristes til ligefrem at sige fortrængt til fordel for et mere centralt og statsstyret organ, Integrationsministeriet, opstod der et organisatorisk vakuum. Ingen andre verdenslige indvandrerorganisationer har formået at træde i stedet. Men hvad der ikke er lykkedes for de sekulære indvandrerorganisationer ser på den anden side ud til at være lykkedes for de muslimske grupper. Med dannelsen af Dansk Muslimske Union men måske især Muslimernes Fællesråd (MFR) i

2006, er der blevet skabt en organisatorisk platform, der som mål har at ville tale de muslimske og ikke-muslimske indvandreres sag i det danske samfund.

Etableringen af et nyt offentligt forum for indvandrerne var ikke kun et resultat af nedlæggelsen af to store paraplyorganisationer, men kan også føres tilbage til Muhammed-krisen og givetvis også til Salman Rushdie-affæren og terrorangrebet i New York den 11. september 2001 samt flere andre konflikter med deltagelse af muslimske organisationer og grupper. Nogle af konflikterne har været reelle og bunder i interessemodsatninger mellem indvandrere og danskere; den gennemgående tendens har imidlertid været, at toneangivende kredse i den danske befolkning (de politiske partier, dele af pressen, visse interessegrupper) har skabt en offentlig diskurs om islam som er uforenelig med såkaldte danske værdier, og fremmanet forestillinger om, at sociale, økonomiske og kulturelle forskelle og problemer grundlæggende bunder i islam som religion. Denne udgrænsning har i nogle tilfælde ført til diskrimination og udelukkelse fra det nationale fællesskab (Krag 2007: kap. 4). Omvendt har stigmatiseringen ført til, at mange indvandrere – og navnlig mange unge kvinder og mænd – definerer sig selv som muslimer, og indgår i (nye) fællesskaber med det formål at skabe en ideologisk, holdningsmæssig og politisk modmagt til det dominerende samfund – ikke ulig de mekanismer som var med til at forme 1960'erne og 1970'ernes ungdomsoprør.

Pressen og medierne har et medansvar for denne udvikling. Opgørelser viser, at siden begyndelsen af 1980'erne er omtalen af flygtninge og indvandrere i ledende danske aviser steget ganske betragteligt samtidig med, at den er blevet mere negativ, og med til at uddybe skellet mellem 'dem' og 'os' (Madsen 2000). Der er i løbet af de sidste 30 år sket en polarisering og politisering af indvandrerdebatten i de danske medier. Og på trods af at indvandrerne har stærke fortalere i den offentlige mediediskurs, er de som regel selv fraværende i debatten og optræder meget sjældent som kilder i de reportager og nyhedsindslag, medierne bringer. Presseeksponeringen bærer først og fremmes præg af, at flygtninge og indvandrere er

i defensiven (*MandagMorgen* 2.5.2005)⁹⁾.

Medierne er imidlertid ikke ene om at give et ensidigt og til tider fordrejet billede af indvandrerne, eller som det i dag udtrykkes, muslimernes forhold i Danmark og for den sags skyld også internationalt. Politikerne og de politiske partier var tidligt ude med advarsler om at indvandringen kunne føre til raceuroligheder og udgjorde en trussel mod Danmarks eksistens som nationalstat. Kort tid efter overgrebene på nogle iranske flygtninge i Kalundborg 1985 stiftedes Den Danske Forening, en nationalistisk højreorienteret organisation, der med præsten og senere folketingsmedlem Søren Krarup og juraprofessor Ole Hasselbalch i spidsen samlede til modstand mod indvandringen og sidenhen muslimer. Den Danske Forening fik følgeskab af racistiske subkulturer og egentlige nynazister, og udviklede sig til en egentlig racistisk bevægelse, der så igen blev konfronteret med en antiracistisk modbevægelse, der omfattede venstreorienterede grupper, BZ'ere, indvandrerorganisationer, fagbevægelsen og folk fra det liberale Venstre – med andre ord en bred koalition der rakte hen over midten af dansk politik (Bjørge 1997; Karpantschof 1999; Mikkelsen 2011: kap. 12).

Efter at den racistiske bevægelse var blevet nedkæmpet på gadeplan og i offentligheden, rykkede de xenofobiske strømninger for alvor ind i Folketinget med Dansk Folkeparti (DF) i spidsen. Herfra rettede DF angreb på indvandrerne, der nu konsekvent blev omtalt som muslimer, på menneskerettighederne, og i det hele taget søgte at påvirke lovgivningen til skade for den store gruppe af i forvejen dårligt stillede indvandrere (Andersen & Bjørklund 2000; Klages 2003; Rydgren 2004). Det kunne være hvad det være vil, fordi DF trods alt er et mindre parti, som de fleste andre partier i Folketinget tidligere har lagt afstand til; men fordi DF efter 2001 indtrådte som parlamentarisk støtteparti for den borgerlige VK-regering, opnåede partiet en central position i Folketinget. Den fremmedfjendske retorik og antiindvandrerpolitikken forplantede sig således ikke kun til de øvrige borgerlige partier men også til Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti. Og her er vi så ved sagens kerne: Fordi der kun skal flyttes relativt få

stemmer i befolkningen for at regeringsmagten skifter side, og fordi indvandrer-spørgsmålet af de politiske partier (og dele af den statsbærende elite) anses for at være afgørende for hvilken side af Folketinget der kommer til magten, er man villig til at gå langt i sine angreb på flygtninge og indvandrere, og dermed tilsidesætte visse demokratiske principper. Et af disse principper er, at minoriteter, som direkte eller indirekte bliver berørt af politiske beslutninger, får mulighed for at blive hørt og gøre deres indflydelse gældende (Olsen 1990). Hvis denne regel sættes ud af funktion, og hvis minoriteten udelukkes fra det nationale fællesskab, vil den søge hjælp i andre lande og gøre brug af sine transnationale forbindelser – som det skete i forbindelse med Muhammed-krisen.

Debatten om indvandring og demokrati har især stillet spørgsmål ved, hvor demokratisk sindede især den muslimske befolkningsgruppe er, og har i den forbindelse peget på etnicitet, islam og transnationalisme som bindinger og praksisser, der er uforenelige med tilslutningen til det danske demokrati. Der er imidlertid intet i de utallige interview- og værdiundersøgelser, der er blevet foretaget i årenes løb, som peger i den retning. Tværtimod viser de enslydende, at flygtninge og indvandrere understøtter de demokratiske rettigheder, og bakker helhjertet op om det danske velfærdssystem. Rigtignok er der et ganske lille mindretal som udtaler sig kritisk i forhold til demokratiet, men de står helt isoleret i indvandrer miljøet, og baserer som regel deres mistillid på en kritik af de vestlige demokratiers støtte til autoritære regimer og bundes desuden i en støtte til visse radikale islamiske organisationer i Mellemøsten, de anser som værende legitime modstandsbevægelser.

I det hele taget befinder befolkningsgrupper, hvis livsbetingelser og identitet er bundet op på transnationale forbindelser sig i en meget udsat position. De er om nogen dybt afhængige af åbne grænser, liberale omgangsformer og demokratiske procedurer. Stater og især autoritære stater har historien igennem betragtet geografisk mobile grupper og diaspora, som et problem og nogen gange en decideret trussel mod natio-

nalstaten (Sheffer 2003). Derfor har staterne søgt at begrænse migranternes råderum og bevægelsesfrihed, og i den forbindelse gjort brug af legitime indgreb, men så sandelig også lovgivet på grænsen af demokratiske rettigheder. Nej – truslen mod demokratiet kommer ikke fra migranterne, heller ikke hvis de omtales som muslimer. Derimod bør man i demokratiets navn være aldeles opmærksom på etablerede grupper i det danske samfund. Dels er der tegn på, at tendensen til større socioøkonomisk ulighed i samfundet på længere sigt vil svække sammenhængskraften; men nok så problematisk er det, at toneangivende kredse i det danske samfund gennem årene aktivt har spillet det 'etniske kort' og på det seneste det 'muslimske kort' i forsøget på at så splittelse i den danske befolkning for siden at høste vælgeropbakning. Danmarks internationale militære deltagelse herunder krigen mod terrorisme er ligeledes med til at øge spændingerne i samfundet og forstærke de Nord-Syd modsætninger, som har været under udvikling siden Murens fald.

Flemming Mikkelsen, dr.scient.pol. et cand.mag., er seniorforsker ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet og tilknyttet Center for Ungdomsforskning (CeFU) ved Aalborg Universitet.

NOTER:

1. Elektronisk kædebrev 3.2.2006.
2. www.politiken.dk 7.2.2006.
3. Oplysningerne om indvandrerorganisationer stammer fra en database, som indgår i bogen Mikkelsen 2011. Organisationsdatabasen indeholder 733 organisationscases og materialet er hentet fra Indenrigsministeriets arkiv over indvandrerorganisationer i perioden 1982-2001 suppleret med oplysninger fra blade, tidsskrifter, aviser, interviews, mv.
4. Klassificeringen af organisationernes politiske orientering er blevet opgjort så tæt på deres stiftelsesår som muligt. Der er således ikke blevet taget hensyn til, at organisationerne i årenes løb kan have ændret orientering.
5. For en oversigt over muslimske organisationer i Danmark se Simonsen 1989; Kühle 2006; Mikkelsen 2011, kap. 5 & 8.
6. www.mlo.nu.
7. Dette afsnit om indvandrerungdom er overvejende baseret på Schmidt 2007; Mikkelsen et al. 2010; Mikkelsen 2011.
8. Om forskningen i indvandrerungdom kan henvises til Pedersen & Selmer 1991; Røgilds 1995; Tireli 1999; Mørck 2001; Røgilds 2002; Mikkelsen m.fl. 2010.
9. Hvad angår forskningen i mediernes behandling af indvandrerstoffet kan henvises til Hussain m.fl. 1995; Yilmaz 1999; Hussain 2000, Andreassen 2007; Mikkelsen 2008 kap. 10.

REFERENCER:

- Ahrne, Göran 1994. *Social Organizations*. London: Sage.
- Andersen, Jørgen Goul & Tor Bjørklund 2000. "Radical Right-Wing Populism in Scandinavia", i Paul Hainsworth (red.). *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter.
- Andreassen, Rikke 2007. *Der er et yndigt land. Medier, minoriteter og danskhed*. København: Tiderne Skifter.
- Berlingske Tidende 5.2.2006.
- Bjergo, Tore 1997. *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia*. Aschehoug.
- Castles, Stephen & Mark J. Miller 2003 (3. edition). *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. New York: Palgrave.
- Eickelman, Dale F. & James Piscatori 1996. *Muslim Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Friis, Malene 1990. "Fremmed og arbejder. Fagbevægelse og stat – 20 års dansk indvandrerpolitik". *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie*.
- Grøndahl, Malene, Torben Rugberg Rasmussen & Kirstine Sinclair 2003. *Hizb ut-Tahrir i Danmark. Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsoprør?* Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hussain, Mustafa 2000. "Islam, Media and Minorities in Denmark", *Current Sociology*, Vol. 48(4).
- Hussain, Mustafa, Ferruh Yilmaz & Tim O'Connor 1997. *Medierne, minoriteterne og majoriteten*. Nævnet for Etnisk Ligestilling.
- Information 28.6.2008.
- Johansen, Karen-Lise 2002. *Muslimske stemmer*. København: Akademisk Forlag.
- Jørgensen, Signe Kjær 2011. *Sharia og dødsstraf*, i Marianne Holm Pedersen & Mikkel Rytter (red.). *Islam og muslimer i Danmark*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Karpantschov, René 1999. *Nynazismen og dens modstandere i Danmark*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag.
- Klages, Elizabeth 2003. "Populisme eller hvad? Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti som reaktioner på 'politics as usual'", *Politica*, 35. årg. Nr. 4.
- Krag, Helen 2007. *Mangfoldighed, magt og minoriteter. Introduktion til minoritetsforskningens teorier*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Kühle, Lene 2006. *Moskeer i Danmark – islam og muslimske besteder*. Højbjerg: Forlaget Univers.
- Lubeck, Paul M. 2000. "The Islamic Revival. Antinomies of Islamic Movements under Globalization", i Robin Cohen & Shirin M. Rai (eds.). *Global Social Movements*. London: The Athlone Press.
- Madsen, Jacob Gaarde (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Magtudredningen, Aarhus Universitet: Institut for Statskundskab.
- MandagMorgen 2.5.2005.
- Mikkelsen, Flemming 1999. *Contention and Social Movements in an International and Transnational Perspective: Denmark 1914-1995*. *Journal of Historical Sociology*, Vol. 12 No. 2.
- Mikkelsen, Flemming 2008. *Indvandring og integration*. København: Akademisk Forlag.
- Mikkelsen, Flemming 2011. *Transnational identitet under forandring. Indvandrerens sociale, religiøse og politiske mobilisering i Danmark 1965-2010*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Mikkelsen, Flemming, Fenger-Grøndahl, Malene & Shakoora, Tallat 2010. *I Danmark Er Jeg Født ... Etniske minoritetsunge i bevægelse*. København: Frydenlund/Center for Ungdomsforskning/TrykFonden.

- Mørck, Yvonne 1998. *Bindestregsdanskere*. København: Forlaget Sociologi.
- Mørck, Yvonne 2001. "Etniske minoritetsunge og demokratisk medborgerskab", i Ann-Dorte Christensen & Birte Siim (red.). *Køn, demokrati og modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Olsen, Johan P. 1990. *Demokrati på svenska*. Stockholm: Carlsons.
- Pedersen, Lars 1996. *Nyere islamiske bevægelser i Vesteuropa*. Ph.d.-afhandling, Afdeling for Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet.
- Pedersen, Lars & Bodil Selmer (red.) 1991. *Muslimsk indvandrerungdom*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Rydgren, Jens 2004. "Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark", *West European Politics*, Vol. 27, No. 3.
- Røgilds, Flemming 1995. *Stemmer i et grænseland – En bro mellem unge indvandrere og danskere?* København: Politisk Revy.
- Røgilds, Flemming 2002. "Et nyt dansk råstof? Forskning i etniske minoritetsunge fra 1980-2001", *AMID Working Paper Series 24*.
- Schmidt, Garbi 2007. *Muslim i Danmark – muslim i verden. En analyse af muslimske ungdomsforeninger og muslimsk identitet i årene op til Muhammad-krisen*. København: SFI.
- Sheffer, Gabriel 2003. *Diaspora Politics. At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simonsen Jørgen Bæk 1989. *Islam i Danmark. Muslimske institutioner i Danmark 1970-1989*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Simonsen, Jørgen Bæk 2003. "Danmarks Forenede Cybermuslimer og italesættelsen af islam", i Thomas Tufte (red.). *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund*, Göteborg: Nordicom.
- Soei, Aydin 2011. *Vrede unge mænd. Optøjer og kampen for anerkendelse i et nyt Danmark*. København: Tiderne Skifter.
- Tireli, Üzeyir 1999. *Hverdagens erobring. Etniske minoritetsunge i europæiske storbyer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Togeby, Lise 2003. *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Yilmaz, Ferruh 1999. "Konstruktionen af de etniske minoriteter", *Politica* 31(2).
- Østergaard, Bent 2007. *Indvandrerne i Danmarks historie*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.